

Zaman Gazetesi

14 Ekim 2014

Herkül Millas

Otosansür (yani kendi kendimizi sansür etmemiz) sansürü aratır oldu. Çünkü sansürü görür, anlar, konuşur ve ona karşı çıkabiliriz; bir ihtimal onu yener veya en azından geriletebiliriz.

Ama otosansür görülmez, göz önünde değildir, dolayısıyla hedefe konulamaz ve kalıcıdır. Sansür, var olmandır; oysa otosansür hiç olmamış gibidir: sanki yoktur. Bu “olmayan”, ifade özgürlüğünü sinsice ve derinden yaralar. Otosansürü nasıl kanıtlayacaksınız? Var olmayana başkaldırılır mı? Bundan dolayı bugünün büyük sorunu sansürden çok otosansürdür.

Otosansürü “kendi isteğimizle” uygularız. Ama isteğimizi oluşturan ya dıştan ya da kendi içimizden gelen çekingenlik, korku, kuşkudur.

Yalnız konular değil, ifade biçimi de sansürleniyor. Hiciv içeren yazılar Türkiye’de büyük sorundur. Şaka, takılma, alaylı eleştiri, karikatür “yanlış anlaşılıyor”. Yanlış anlaşılıyor derken aslında kastım bunların “kabul edilmiyor” olmalarıdır. İnsanlar çok çabuk alınıyor, her karşı görüşte hakaret görüyor. Karikatüristlerin mahkemeye verilmesi tipiktir. Bize yöneltilen eleştirinin her türü bir yerme içerdiğinden hoşumuza gitmemesi doğaldır. Ama bizi incitiyor diye her eleştiride hakaret algılamak demokratik tutum değildir. “Bizi” inciten her ifade biçimini kovuşturur ve tepelersek sonunda hiciv türü orta yerde pek görülmez, fikrini istediği biçimde dile getiren kalmaz. Zavallı Aziz Nesin! Çok çektirdiler. Sonunda hicvetmek kahramanlık sayılır oldu. Oysa hiciv başka, zoraki militan olmak başkadır. Bu yüzden fazla ciddi olduk, yani ciddi görünmeye çalışıyoruz, korku ortamında korkumuzu gizlemek için.

Konulara gelince... Önce hepimizin bildiği geçmişi hatırlatayım. Eskiden Kürt ve Sosyalizm diyemezdim. Gençliğimde öyleydi. “Doğulu”, “toplumcu” gibi laflar ederdim. Bu konuda bir yasa yoktu aslında, ama “neme lazım” derdik! Dış politika konularında resmi görüşün dışında farklı bir şey söylemek ve silahlı kuvvetlerin harcamalarını tartışmak kimsenin aklına gelmezdi. Sansür ve baskı içselleştirilmiş olduğundan bu alanda otosansürün yaşandığını göremezdik. Korku ortamının oluşmasında farkında olmadan herkesin bir payı olabilir. Sansür baskıdır ve içinde direncin tohumlarını taşır; otosansür otoriteyi tanımaz. Rahatlayıcı biat da diyebiliriz. Suskun olmanın huzurunu yaşayanlar da var olabilir. Üç maymunun rahat oturmalarının nedeni görmeyip, duymayıp, konuşmamalarıdır. Ve bu yaptıklarını kendi seçimleri sanırlar. Oysa korkutulmuşlardır.

Ele almak istemediğim konulara gelince. Sanatkârları fazlasıyla hassas gördüğümünden bu alanda prensip olarak değerlendirme yapmam. Genel olarak milli, kimlikli, gustolarla ilgili, felsefî, dinî, siyasî, halkın yetenekleriyle ilgili alanlar risklidir diye bu konulara dolaylı yaklaşıma bakarım. Milliyetçilikle ilgili eleştirinin bazı insanları fena halde rahatsız ettiğini, Batı dünyasında ders diye okutulanların Türkiye’de hakaret sayıldığını öğrenmiş bulunmaktayım. Türkiye’de milliyetçilik meğerse özelmış - Türk olsun, Kürt olsun. Kimlikler tabuya dönüşmüş. Türk, Kürt, Alevi, laik, Kemalist, İslamî gibi kimliklerin her biri öteki için tehdit sayılıyor. Birine daha yakın görünmek, insanı “tarafa” dönüştürüyor. Neme lazım diyorum. Birilerinin beğenilerine “yeni-zengin görgüsüzün gustosudur” diyemem; aşağılama sayılır. Oysa bunu düşünürüm, tercihlerine tahammül etmeye mecbur bırakıldıkça. Felsefî, hele metafizik alan insanların huzurlu seçimlerini sarsabilir; “saygı” adına kaçınıyorum. Din konularında da pek çok duyarlılıklar var. Bir inanca ters gelen görüşler meydan okuma sayılır oldu. Farklılıklar olacak ama farklı yorumlar kafa karıştırdığı için hoş karşılanmıyor. Bir inancı sorgulamak, hele eleştirmek o

inanca saldırı sayılır oldu. Siyaset ise çok tehlikeli oldu. Birine sempati dile getirsem “paralel” haller sergilediğim yorumuyla ben de “o kötülerin” cenahında görülebilirim. Halkın seçeneklerini beğenmemek de konuşulmamalı, çünkü giderek devlet, millet ve düzen düşmanı ve darbeci sayılma riski vardır. “Kişilerle uğraşmak” geliyor içimden, ama yapamam, yaptırmıyorlar! Bu otosansürlerin yanı sıra “Bunlar özeldir, yazma” diyen aile yakınlarım da cabası.

Bu alanların her biri için pek çok somut örnek verebilirim. Ama hem yerim dar, hem risk var, belki itiraf edilmeyen bir de yürek Selânik! Ben yine soyut alanda devam edeyim. Otosansürün arkasında çeşitli baskılar var: siyasî, mahalle, ailevî baskı gibi. Bu dar gömleğin bir boyutu tarihsel gelenektir. “Büyüklerle saygı”, modernlik öncesi eşitsiz toplum geleneğinin ifadesidir. Güçlü olanlar eleştiriye tahammülsüzdür; halk olarak biz de “saygıda kusurumuzun” olmamasını doğal sayıyoruz. Hatta baş eğmeyi erdem sayanlar da var. Tabii bu tahammülsüzlük giderek bütün toplumun içinde siniveriyor. Öğrenci hocayı, asker subayı, işçi patronu, oğul babayı, Ahmet, Ahmet Bey’i, Ahmet Bey, Ahmet Beyefendi’yi eleştiremez, sorgulayamaz oluyor. Sultani hiç kimse! Ve bu güçler dengesizliği ve eşitsizlik, ahlaki bir kisveye bürünüyor: davranışlarımız, ayıp, saygı, ahlak, terbiye, gelenek, sadakat, dayanışma gibi –ve bunların tam tersi- kavramlarla açıklanıyor. Sonunda davranış alışkanlıklarımız, izin verilen ve izin verilmeyenler olarak içselleştiriliyor. İşte otosansür o zaman ortaya çıkar... pardon, ortaya çıkmaz, alttan alta çalışır.

Sorun toplumun bir kesimiyle değil, bütünüyledir. Günlük konuşmalarımızın moda kelimeleri “kutuplaşma, ötekileştirme, otoriteleşme” olduğunda, hele bir de son yıllara kadar padişahlı veya “tek liderli” yönetimler var olmuşsa insan ilişkilerinde de güvensizlik, çekingenlik ve baş eğme eğilimleri belirir. Otosansürü bu çerçevede görmek ve böyle anlamak gerek. Eleştiriye ve hicve tepkileri de. Kimileri demokrasi eksikliğinden söz edebilir. Ama yapılması gereken bu “eksikliği” yalnız saptamak değil, kökenini anlamak ve açıklamaktır.

Konuyu Kavafis’in dizeleriyle noktalayayım: “Gelecekte daha kusursuz bir toplumda / benim gibi yaratılmış başka biri / hiç kuskusuz ortaya çıkacaktır / ve özgürce yaşayacaktır.” Bu sözler şairin 1908 yılında yazdığı ama yayımlamadığı, yani otosansürleşmiş bir şiirin son dizeleridir. Aradan bir yüzyıl geçti ama “özgürce yaşamak” hâlâ bir hasret. Otosansür, gece başınızı yastığa dayayınca aklınıza gelen ama sabah bilgisayarın başına oturduğunuzda aklınıza gelmeyendir. Bize aşılana ama sezmediğimiz korkularımızdır.